

УДК 622.33(477)

Стратегія розвитку вугільної промисловості: методологічні підходи щодо опрацювання

Запропоновано методологічні підходи щодо опрацювання Стратегії розвитку вугільної промисловості, які передбачають ієрархічну структурованість документа з урахуванням взаємозумовленості, взаємообмеження та взаємопереходу головної мети, головних завдань, критеріїв їх вирішення з визначенням рушійних сил та заходів із забезпечення реалізації.

Стратегія розвитку вугільної промисловості визначена в Енергетичній стратегії України на період до 2030 р., яка була прийнята у 2006 р. Але цей документ як в цілому, так і щодо більшості розділів з самого початку не міг стати керівним для прийняття стратегічних управлінських рішень та опрацювання планів соціально-економічного розвитку держави і державних цільових економічних програм.

Чинна Енергетична стратегія вже на час схвалення мала суттєві вади, що визнавалися одним із основних її розробників – НАН України, яка неодноразово пропонувала переглянути цей важливий документ через відсутність у ньому розділів із прогнозування показників розвитку економіки та з формування і функціонування енергетичних ринків тощо.

Проте найсуттєвіший недолік зазначеного документа пов'язаний з тим, що при опрацюванні він не мав наукової методологічної основи. Брак такої основи відчувається насамперед в обґрунтуванні цілей та у визначенні головних завдань.

Методи вирішення цих завдань та критерії досягнення мети Стратегії, як правило, взагалі відсутні.

Наведені недоліки чинної Енергетичної стратегії призвели до того, що документ виявився непридатним до практичного застосування, хоча потреба у дієвій Енергетичній стратегії є нагальною. Необхідність її полягає у тому, що Україна постала перед потребою технологічного переходу як у використанні, так і у виробництві та постачанні енергії. На наявній енергетичній основі країна вже не зможе забезпечити свій випереджальний соціально-економічний розвиток та повноцінне входження у систему світових політико-економічних взаємовідносин. Можливість революційних змін в енергетичній сфері вже підготовлена відповідними досягненнями науково-технічного прогресу.

Чинна Енергетична стратегія розроблялася протягом 2001 – 2005 рр. в умовах, які за політичною та економічною складовою суттєво відрізнялися від сучасних. Особливо на це вплинула світова економічна криза 2008 – 2010 рр. Тому будь-які уточнення, коригування, оновлення або поліпшення без докорінної переробки зазначеного документа не будуть надійним дороговказом, який би став базою для опрацювання детальних програм розвитку національної економіки та її галузей.

Ю. П. ЯЦЕНКО,
доктор екон. наук
(ДП «Науково-технічний центр
«Вуглеінновація»)

Стратегія розвитку вугільної промисловості є органічною складовою Енергетичної стратегії України. Саме розвиток галузі є одним із головних чинників кардинального підвищення енергетичної безпеки держави та напрямів керованого зростання ефективності національної економіки. Тому Енергетична стратегія має передбачати випереджальний розвиток вугільної промисловості. Однак чинна Енергетична стратегія відводить їй підпорядковану функцію, що підтверджує неповноцінність цільовизначення та вади методології опрацювання.

Якісний документ такого рівня як Енергетична стратегія держави може бути опрацьований лише на надійній науковій методологічній основі. Засадними вимогами наукової методології, як відомо, є системна ієрархічна структурованість з урахуванням взаємозумовленості, взаємообмеження та взаємопереходу складових у розвитку цілісної системи. Виходячи з цих методологічних вимог, *структура документа* має містити такі розділи:

- визначення стратегічної (головної) мети;
- обґрунтування стратегічних завдань, які треба вирішити для досягнення мети, та способи їх вирішення;
- визначення системи критеріїв (показників), що підтверджують успішне розв'язання стратегічних завдань та досягнення стратегічної мети;
- рушійні сили (суспільні інтереси) та механізми підключення їх до реалізації Енергетичної стратегії, а також сили протидії та механізми їх нейтралізації;
- джерела та механізми фінансового забезпечення;
- заходи правового забезпечення реалізації;
- заходи політико-організаційного забезпечення.

Розбудова Енергетичної стратегії в цілому, як і окремих її розділів, у такій системній структурованості гарантувала б повноцінність документа для результативного практичного застосування.

Стратегічна мета. Відповідно до запропонованої методології головна мета Стратегії розвитку вугільної промисловості має бути похідною від загальної головної мети Енергетичної стратегії. Тому насамперед потрібно обґрунтувати останню. Мета Енергетичної стратегії має бути підпорядкованою і слугувати вирішенню ще більш загальної проблеми – проблеми загальнодержавного рівня, яка для України впливає зі суперечності, коли повноцінну інтеграцію держави у світовий політико-економічний простір обмежують недостатні темпи її соціально-економічного розвитку.

Виходячи з цього, *головна (стратегічна) мета держави* в енергетичному секторі – це **максимально повне, своєчасне та безперервне забезпечення енергією (що отримана переважно із власних джерел) прискореного розвитку держави на інноваційній осно-**

ві із зростанням рівня енергетичної безпеки та енергоефективності.

У цьому визначенні для формулювання головної мети розвитку вугільної промисловості ключові слова: забезпечення держави енергією переважно з власних джерел, зростання енергетичної безпеки, інноваційний розвиток та енергоефективність.

Тому *головною метою Стратегії розвитку вугільної промисловості* є **максимальне задоволення потреб національної економіки в органічному паливі на основі збільшення виробництва вугільної продукції шляхом інноваційної модернізації діючих, будівництва нових високотехнологічних вугільних шахт, диверсифікації напрямків споживання та перетворення вугілля.**

Більшу визначеність зазначеної у меті максималізації можна отримати для кожного із етапів розвитку вугільної промисловості та вугільних технологій, виходячи з принципів взаємозумовленості, взаємообмеження та взаємопереходу цих складових.

На першому етапі реалізації Стратегії (найближча перспектива) проблема полягатиме у повному задоволенні вугільною продукцією наявної (щодо неї) потреби в енергетиці, металургії, побутовому секторі з урахуванням прогнозованої динаміки цієї потреби.

Одночасно слід розвинути до потрібного рівня та адаптувати до широкого впровадження вже опрацьовані технології за новими напрямками використання вугілля. Зокрема, це газифікація вугілля (у тому числі підземна), водовугільне паливо, паливні брикети тощо з визначенням передбаченого збільшення потреби у продукції.

На другому етапі (середньострокова перспектива) розвиток галузі має постійно забезпечувати зростаючу потребу у вугільній продукції у традиційних та нових сферах її застосування і витіснення 10 % імпортованого природного газу внаслідок великого поширення нових технологій.

На третьому етапі (стратегічна перспектива) – усталене розширене відтворення у галузі на базі безперервного впровадження інноваційних технологій з повним забезпеченням потреб національної економіки у вугільній продукції, витіснення за рахунок максимального поширення технологій та енергоефективності не менш як 30 % імпортованого природного газу з паливного балансу держави.

Стратегічні завдання. Це завдання, які потрібно вирішити для досягнення головної мети Стратегії розвитку вугільної промисловості та вугільних технологій у системному викладі. Їх можна сформулювати як послідовне розв'язання проблем, що стримують розвиток галузі. Послідовне означає розв'язання проблем від загальних до часткових. Ці проблеми мають бути

реальними. Тобто їх слід формулювати на основі відповідного динамічного аналізу стану галузі та середовища її практичного функціонування.

Під час опрацювання Стратегії пропонується розглядати систему проблем за такими взаємопідпорядкованими рівнями.

Рівень зовнішніх політико-економічних відносин. Балансові запаси вугілля в Україні становлять понад 45 млрд. т. У їхній структурі достатньою мірою представлені майже всі марки. Вугільні родовища вміщують значні запаси газу метану (до 25 трлн. м³). У структурі геологічних запасів органічного палива частка вугілля (без метану) становить 95 %. Тому наша держава є потенційно не лише самодостатньою щодо енергозабезпечення, а й експортером вугілля та продуктів перетворення цієї енергетичної сировини, що надає вагомі переваги у зовнішніх політико-економічних відносинах. Однак такі можливості Україна не використовує, стратегічні наміри щодо досягнення енергетичної самодостатності та розширення експортного потенціалу відсутні.

З а в д а н н я. Опрацювати Енергетичну стратегію України, що передбачає, зокрема, досягнення енергетичної самодостатності держави на базі розвитку вугільної промисловості та вугільних технологій.

Рівень внутрішньої соціально-економічної політики. Прискорений розвиток вугільної промисловості та вугільних технологій – пріоритетний національний інтерес, оскільки це – основа досягнення енергетичної самодостатності держави, що слугуватиме розвитку нині депресійних шахтарських регіонів, а також суміжних галузей економіки, наповненню державного та місцевих бюджетів, активізації кредитно-фінансової системи. Але зазначений національний інтерес не реалізується, видобуток вугілля з 1990 р. зменшився більше, ніж удвічі.

З а в д а н н я. Опрацювати у складі Енергетичної стратегії України Стратегію розвитку вугільної промисловості до рівня, що забезпечує енергетичну самодостатність держави та максимальне збільшення експорту продукції і продуктів перетворення вугілля.

Рівень державного управління. Забезпечення розвитку вугільної промисловості потребує впровадження (розбудови) системи дієвих механізмів державного управління: нормативно-правових, фінансово-економічних і управлінсько-організаційних. Але наразі такої цілісної системи державного управління немає, наявні елементи не всі досконалі та не забезпечують потрібний результат. Тому рушійні сили розвитку галузі значною мірою заблоковані.

З а в д а н н я. Опрацювати Державну цільову комплексну програму розвитку вугільної промисловості, яка б передбачала створення та удосконалення меха-

нізмів як системи заходів, що послідовно «знімають» (розв'язують) проблеми, які блокують розвиток галузі.

Рівень нормативно-правового регулювання. Правове поле функціонування вугільної промисловості повинно містити відповідні механізми та сприяти розвитку галузі. Проте чинне законодавство має суттєві недоліки щодо цього та певним чином гальмує розвиток. Зокрема, вже протягом певного часу заблоковано прозору приватизацію, механізми перспективного інвестування і технічної модернізації, комплексне освоєння вугільних родовищ, у тому числі газувугільних, диверсифікацію напрямків використання вугілля, закриття шахт та ін.

З а в д а н н я. Опрацювати, забезпечити прийняття та введення в дію всіх потрібних змін та доповнень щодо законодавства України, які знімають обмеження та надають стимули розвитку вугільній промисловості.

Рівень макроекономічних пропорцій. Макроекономічні міжгалузеві пропорції в Україні нині не оптимальні. Це наслідок некерованого переходу на початку 90-х років від адміністративного механізму встановлення таких пропорцій до ринкового. Ринковий механізм є механізмом «тонкого» усунення міжгалузевих диспропорцій, коли на ринку вже є певна рівновага і в період кризового (глибокого) її порушення він не може мати позитивної дії. Тому в кризові періоди застосовують спеціальні механізми державного управління оптимізації міжгалузевих пропорцій, без чого подолання економічної кризи з виходом на якісно новий рівень розвитку неможливе.

Найчастіше застосовують механізм Міжгалузевого балансу (МГБ) у складі матриць прямих витрат, цінового впливу та доданої вартості. Складання, оптимізація та досягнення прогностичних показників МГБ методами державного управління дають змогу встановити в національній економіці міжгалузеві пропорції, що максимізують додану вартість в цілому та у кожній з галузей без критичного обмеження. Максимізація доданої вартості є метою будь-якого виробництва, адже додана вартість – джерело заробітної плати, витрат на реновацію і розвиток, прибутків і податків. Особливо це важливо для вугільної промисловості, більшість підприємств якої через викривлення міжгалузевих пропорцій залишилася без відповідних джерел, що й зумовило занепад.

З а в д а н н я. Опрацювати Міжгалузевий баланс України з визначенням рекомендованих значень міжгалузевих товарних потоків та міжгалузевих цін, які б забезпечували максимізацію доданої вартості в національній економіці.

Рівень податково-бюджетної системи. Збитковість вуглевидобувного підприємства визнається йому

об'єктивно притаманною через субсидування шахт з державного бюджету, і це поліпшує фінансовий стан підприємства. Одночасно об'єктивно збиткова шахта є платником податків на загальних умовах, але, як правило, у повному обсязі сплачувати нараховані податки вона не в змозі, накопичуючи відповідну кредиторську заборгованість, що погіршує її фінансовий стан.

З а в д а н н я. Прийняттям нормативно-правових документів встановити і практично задіяти механізми реструктуризації та списання податкової заборгованості вуглевидобувних підприємств.

Рівень кредитно-фінансової системи. Специфіка вуглевидобувного виробництва потребує постійного оновлення виробничих фондів як активної, так і пасивної їхніх частин, але збиткові підприємства власних коштів на просте відтворення не мають, у той же час комерційні банки збитковим підприємствам з негативною кредитною історією кредити, як правило, не надають.

З а в д а н н я. Опрацювати та впровадити механізми: реструктуризації заборгованості за кредитами комерційних банків; здешевлення банківських кредитів за відповідною бюджетною програмою; фінансового лізингу та IPO (англ. *Initial Public Offering* – первинна публічна пропозиція акцій компанії на продаж широкому колу осіб).

Рівень товарно-грошових відносин. Переважна більшість вуглевидобувних підприємств державного сектору не є ринковими суб'єктами за своїм майновим, виробничо-економічним та фінансовим станом. Одночасно вони діють у ринковому середовищі (у ринковому оточенні). Через це вуглевидобувне підприємство не може паритетно вступати у ринкові товарно-грошові відносини. Натомість діють різні посередники (державні й приватні). При цьому відбувається (діє механізм) не ціноутворення, а цінопризначення. Як результат вугілля продає виробник за спотвореними цінами, які нижчі не тільки за собівартість, а й за звичайну ринкову ціну (нижчі за споживчу вартість). Це один з головних чинників проблем фінансово-економічного стану та інвестиційної непривабливості підприємств.

Ціна на вугільну продукцію як компроміс між вартістю та споживчою вартістю цього товару може бути необ'єктивною у зв'язку з тим, що споживча вартість є заниженою, а вартість – завищеною.

Споживча вартість вугілля знижується, оскільки сфера його використання обмежується споживанням технологічного палива в енергетиці, металургії та побуті. В той же час сферу споживання вугілля можна значно розширити внаслідок використання вугільної продукції для виробництва водовугільного палива та синтетичного газу, у тому числі через підземну гази-

фікацію у промислових масштабах, використання вугілля у хімічній промисловості тощо.

Вартість вугільної продукції завищена через те, що державні вуглевидобувні підприємства не є суто ринковими суб'єктами і не можуть повноцінно захищати свої інтереси щодо вхідних цін та позбутися внутрішнього марнотратства.

З а в д а н н я. 1. Завершити роздержавлення вугільних шахт, у тому числі шляхом передачі в оренду або концесію. 2. Через нормативно-правову систему створити механізми заохочення, стимулів і державної підтримки щодо розвитку вугільних технологій та їх широкого застосування в національній економіці. 3. На державних вуглевидобувних підприємствах: а) запровадити постійний моніторинг цін на закупівлю матеріально-технічних ресурсів із щомісячною публікацією їх у засобах масової інформації; б) опрацювати в галузевих інститутах і впровадити малозатратні гірничо-технічні заходи щодо економії матеріальних ресурсів, електроенергії, зменшення зольності гірничої маси, аварійності на машинах та механізмах і т. ін.

Рівень науково-технічного забезпечення. Науково-технічне забезпечення вугільної промисловості не відповідає потребам її розвитку. Науковий потенціал прискорено знижувався, особливо його інтелектуально-творча складова (і матеріально-технічна база наукових досліджень також). Зникли наукові напрями, перервано процес успадкування і розвитку наукових знань. На сьогодні якісний склад науково-творчого потенціалу не відповідає рівню завдань розвитку галузі.

З а в д а н н я. 1. Шляхом прийняття урядових рішень відновити механізми і форми результативного зв'язку галузевої науки з підприємствами, системи комплексного впровадження передових вуглевидобувних технологій та гірничошахтного обладнання. 2. На базі галузевих науково-дослідних та проектних інститутів створити науково-технічний центр інноваційного розвитку вугільної промисловості. 3. Визначити найважливіші техніко-технологічні напрями, сформулювати і затвердити на урядовому рівні державне замовлення на науково-технічну продукцію для галузі із відповідним фінансовим забезпеченням робіт, що виконуватимуться.

Рівень відтворення вуглевидобувних потужностей. При суспільній потребі у збільшенні виробничих потужностей відбувається їх неухильне зменшення. Головними безпосередніми чинниками цього є передчасне закриття діючих шахт, що мають великі промислові запаси вугілля, та відсутність будівництва нових; зниження техніко-технологічного рівня діючих підприємств при об'єктивному ускладненні гірничо-геологічних умов їх роботи. Крім того, геологорозвідувальні роботи майже припинені як на полях діючих

шахт, так і на перспективних ділянках будівництва нових.

З а в д а н н я. 1. Припинити передачу на закриття шахт, які у своїх гірничих відводах мають промислові запаси вугілля. Для всіх діючих шахт галузеві інститути мають розробити інвестиційні проекти із визначенням комплексу гірничо-технічних заходів та інвестиційної ємності розвитку шахти до рівня рентабельної роботи. Запровадити всі можливі механізми державного сприяння та державної підтримки реалізації цих проектів. 2. Через державне замовлення розробити інноваційні проекти будівництва нових шахт та організувати конкурсний продаж зазначених проектів з наданням пільгових ліцензій на відпрацювання родовищ переможцям конкурсу. 3. Визначити та реалізувати урядові заходи із відновлення та розширення системи вугільних геологорозвідувальних експедицій для розвідки та дорозвідки родовищ. 4. Визначити та реалізувати урядові заходи з відродження шахтобудівельного комплексу України за технологічною, технічною та людською складовими його потенціалу.

Рівень фінансово-економічного стану шахт. Проблема полягає у тому, що економічні пропорції глибоко збиткових шахт є такими, що не забезпечується не тільки розширення, а й і просте відтворення. На більшості шахт державного сектору – це пропорції згортання виробництва. На окремих шахтах власний дохід підприємства не забезпечує навіть виплату заробітної плати працівникам. Інші необхідні витрати на виробничу діяльність шахта здійснює за рахунок субсидій держави та кредиторів, що, кінець кінцем, призводить до банкрутства, позбавляє інвестиційної привабливості.

З а в д а н н я. По кожній діючій шахті забезпечити досягнення економічних пропорцій розширеного відтворення внаслідок реалізації комплексних заходів з упорядкування гірничого господарства, технічного переоснащення, модернізації інженерних систем, впровадження систем комплексної безпеки, упорядкування структури і штатної чисельності.

Рівень чинників виробництва. На цьому рівні існує триєдина проблема: а) гірниче господарство шахти, тобто система підготовчих виробок, інженерні системи та внутрішньошахтна інфраструктура, рівень геологічної розвіданості родовища; стаціонарне обладнання, схеми провітрювання і внутрішньошахтного транспорту, системи енергозабезпечення, безпеки та інші на більшості шахт застарілі, знаходяться у вкрай незадовільному стані, є чинником обмеження виробничої потужності та унеможливають впровадження сучасної гірничої техніки; б) техніко-технологічний рівень виробництва значно нижчий за можливий і не-

обхідний за показниками наукоємності, енергоефективності, рівня автоматизації та надійності; в) трудовий та фаховий потенціал збиткових шахт за структурними та якісними показниками не відповідає завданням інтенсифікації виробництва.

З а в д а н н я. 1. Реконструкція гірничого господарства шахт з будівництвом вертикальних стволів, свердловин великого діаметра, розбудовою нових горизонтів з підготовкою виїмкових полів на продуктивних пластах із застосуванням інноваційних технологій протидії гірничому тиску та уникнення газодинамічних явищ. 2. Інноваційна модернізація, технічне переоснащення шахт з переходом на новий вищий техніко-технологічний рівень виробництва. 3. Приведення якості трудового потенціалу у відповідність до нового техніко-технологічного рівня виробництва шляхом цільової підготовки робітників потрібного фаху та менеджерів.

Критерії вирішення завдань. Основною методологічною вимогою *до критеріїв досягнення стратегічної мети* та результативного вирішення відповідних завдань є визначення цих критеріїв переважно як чисельного виміру повноти чи ступеня досягнення передбачених показників. Так, щодо головної мети Стратегії критерієм її досягнення має бути показник участі вітчизняного вугілля у паливно-енергетичному балансі держави. Наприклад, 50, 60, 70 % – за етапами реалізації стратегії. При цьому можуть бути визначені аналогічні додаткові критерії, що вказують на ступінь витіснення природного газу в тепловій енергетиці, металургійному виробництві, комунальному господарстві тощо.

Критерієм вирішення проблеми невідповідності правових умов функціонування вугільної промисловості є показник вступу в дію законів України, що дають простір розвитку галузі. Максимальне значення цього критерію дорівнює 100 %. Таким є й критерій розв'язання проблем власності та впровадження ринкового механізму визначення ціни вугільної продукції.

У податково-бюджетній сфері критерієм розв'язання проблеми може бути повна реструктуризація та списання податкової заборгованості вугільних шахт, а у сфері кредитно-грошових відносин – реструктуризація заборгованості, впровадження механізмів здешевлення кредитів з боку держави, фінансового лізингу та ІРО.

Критерієм вирішення проблеми невідповідності фактичних економічних пропорцій глибоко збиткового вуглевидобувного підприємства пропорціям розвитку є реальний перехід до нових економічних пропорцій – пропорцій розширеного відтворення. Головною умовою досягнення цих пропорцій є зменшення

у собівартості товарної вугільної продукції шахти фонду оплати праці нижче 30 %.

Критерієм вирішення проблеми невідповідності фактичного стану гірничого господарства шахти умовам впровадження гірничої техніки інноваційного рівня можна визнати співвідношення показників: фактичного обсягу гірничих виробок, що підтримуються до такого обсягу в прогресивних схемах розкриття та підготовки родовища; фактичної глибини ведення гірничих робіт та глибини основного горизонту; обсягу підготовлених до виймання запасів у продуктивних пластах вугілля до загального обсягу промислових запасів у гірничому відводі.

Вирішення проблеми невідповідності технічного рівня гірничих машин можливостям технічного прогресу вимірюється співвідношенням фактичних показників енергооснащеності праці й енергоефективності й такими самими показниками в інноваційних зразках техніки.

Рушійні сили реалізації Стратегії. Важливим розділом Стратегії має бути визначення рушійних сил та сил протидії реалізації стратегії. Для цього треба дослідити систему відповідних суспільних інтересів навколо розвитку вугільної галузі та визначити напрями збільшення потенціалу сил розвитку і зменшення потенціалу сил протидії.

Зокрема, *потенціал сил розвитку складають* (мають інтереси щодо розвитку галузі):

- *Уряд України*, інтереси якого щодо розвитку вугільної промисловості полягають у зменшенні політичної залежності, що пов'язана з імпортом енергоносіїв, у зменшенні державних витрат на їхній імпорт, у зменшенні бюджетних витрат на підтримку галузі, в активізації внутрішнього виробництва і кредитно-фінансової системи держави, у підвищенні рівня зайнятості в цілому та збільшенні надходжень до бюджету;

- *власники підприємств-споживачів* вугільної продукції – підвищення рівня гарантованого забезпечення технологічним паливом та сировиною за оптимальними ринковими цінами та на умовах стабільно високої прибутковості роботи підприємств;

- *місцеві органи влади* шахтарських регіонів – підтримання та підвищення соціально-економічної активності в регіоні, збільшення обсягів надходжень коштів до місцевих бюджетів та можливостей щодо вирішення соціальних проблем, що й забезпечує підвищення авторитету місцевої влади;

- *трудові колективи шахт* – збереження та збільшення робочих місць, підвищення безпеки праці, рівня заробітної плати та соціального захисту;

- *трудові колективи підприємств* суміжних галузей – збільшення обсягів виробництва внаслідок ви-

конання замовлень вуглевидобувних підприємств, збереження та збільшення у зв'язку з цим робочих місць, збільшення фонду оплати праці;

- *комерційні банки* – розширення бази розміщення кредитних ресурсів та відкриття кредитних ліній для фінансування інвестпроектів шахт та фінансового лізингу.

Потенціал сил протидії розвитку вугільної промисловості можуть складати інтереси:

- *імпортерів* вугільної продукції, природного газу та нафти через загрозу звуження питомої ваги на ринку енергоносіїв;

- *вітчизняні постачальники* природного газу, нафти та інших енергетичних ресурсів через аналогічну причину;

- *вітчизняні монопольні виробники* окремих видів вугільної продукції через загрозу появи конкурентів та можливість втрат монопольного прибутку.

Успішна реалізація Стратегії потребує *створення механізму підключення всіх рушійних сил* до виконання відповідних завдань, а також впровадження механізмів нейтралізації сил протидії. Таким механізмом може бути Державна цільова комплексна програма розвитку вугільної промисловості та вугільних технологій (ДЦКП). У ній мають бути послідовно викладені конкретні заходи з розв'язання кожного із завдань. При цьому заходи мають бути узгоджені виконанням у часі, визначені за критеріями виконання, розподілені за виконавцями та за мірою відповідальності між суб'єктами рушійних сил.

Тому Державна цільова комплексна програма стає практичним інструментом реалізації (досягнення) свого інтересу у розвитку вугільної промисловості кожного із суб'єктів, які складають потенціал сил розвитку, через докладання волі щодо досягнення. Програма є об'єктом врахування волі кожного суб'єкта щодо реалізації свого інтересу і, одночасно, *механізмом досягнення синергічного ефекту* у створенні рушійної сили реалізації головної мети Стратегії.

Для ілімінації або, принаймні, *послаблення потенціалу сил протидії*, потрібно задіяти такі господарські механізми, як прогнозний паливно-енергетичний баланс держави та конкурентний ринок паливно-енергетичних ресурсів. Ці механізми дають змогу об'єктивно поєднати господарські та бізнес-інтереси суб'єктів потенційних сил протидії з розвитком вугільної промисловості.

Заходи правового забезпечення реалізації Стратегії:

- схвалення Стратегії Кабінетом Міністрів України (або Верховною Радою);

- затвердження Державної цільової комплексної програми Кабінетом Міністрів України;

- включення найважливіших заходів цієї Програми у щорічну Програму соціально-економічного розвитку держави.

Заходи політико-організаційного забезпечення включають:

- на етапі підготовки до схвалення Стратегії – організацію громадських слухань та громадського обговорення з роз'ясненням конкретних інтересів кожного із суб'єктів, яких безпосередньо або опосередковано стосується розвиток вітчизняної вугільної продукції, форми участі суб'єктів суспільних відносин в опрацюванні та реалізації Стратегії, максимально повне врахування конструктивних зауважень та пропозицій, що будуть внесені;

- на етапі схвалення Стратегії – забезпечення підтримки документа Адміністрацією Президента України, членами Уряду, народними депутатами;

- на етапі реалізації Стратегії – схвалення Державної цільової комплексної програми, врахування в ній соціально-економічного розвитку України найважливіших заходів, контроль і координація з боку уряду за реалізацією цих заходів та раціональним поєднанням інтересів суб'єктів суспільних відносин у розвитку вугільної промисловості.

Джерела фінансування заходів. У визначенні джерел фінансування заходів з виконання стратегічних завдань потрібно надавати перевагу *кредитам комерційних банків*, оскільки більшість із зазначених заходів буде являти собою певну сукупність інвестиційних проектів. У технічному переоснащенні діючих шахт значну роль може відіграти механізм *фінансового лізингу*.

Держава має сприяти задовільному своєчасному фінансуванню Стратегії, надаючи відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України» *гарантії повернення банківських кредитів*, які отримані інвестором на реалізацію пріоритетного для держави інвестиційного проекту з розвитку вугільної промисловості або вугільних технологій. Реалізацію таких проектів держава може стимулювати, відкриваючи *бюджетні програми здешевлення комерційних кредитів*.

Безпосередня участь держави буде потрібна у фінансуванні науково-технічного забезпечення Стратегії. Мається на увазі, що держава профінансує з бюджету створення інститутами НАН України та галузевими інститутами необхідної наукової продукції

інноваційного рівня щодо технології підземного видобутку вугілля та гарантованої безпеки цих технологій, комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів із виготовленням дослідних та дослідно-промислових зразків, а також високоефективних вугільних технологій, технологій підземної газифікації вугілля, доведення цих розробок до етапу промислового впровадження.

На стадії опрацювання Стратегії слід розглянути можливість *створення інвестиційного фонду розвитку вугільної промисловості та вугільних технологій* у складі Державного бюджету України. Основним джерелом наповнення фонду можуть бути певні кошти з купівлі-продажу кожної тонни продукції на внутрішньому ринку, а також цільовий податок на імпорт та експорт вугілля. Бюджетний фонд може наповнюватися за рахунок цільових коштів міжнародних фінансових організацій та іноземних банків, які мають інтерес до вирішення загальних проблем розвитку вугільної промисловості та вугільних технологій.

Кошти інвестиційного бюджетного фонду насамперед мають використовуватися на фінансування наукових досліджень, створення дослідних та дослідно-промислових зразків нової техніки та вугільних технологій і, можливо, на здешевлення кредитів комерційних банків.

Фінансування подальшого розвитку шахт, які виведено на сталий рівень беззбиткової роботи, може здійснюватися **за механізмом IPO**.

Висновки. Чинна Енергетична стратегія України на період до 2030 року в цілому, а також її складова – Стратегія розвитку вугільної промисловості на сьогодні не можуть бути керівними документами державного управління, оскільки декларовані в цьому документі цілі, завдання та методи їх вирішення у переважній більшості не актуальні.

Необхідність дієвої Стратегії полягає у нагальній потребі здійснення національною економікою технологічного переходу у виробництві та використанні енергії задля забезпечення прискореного соціально-економічного розвитку держави.

Запорукою опрацювання документа такого рівня і якості є застосування наукової методології, що забезпечує обґрунтоване визначення головної мети Стратегії, завдань, які треба вирішити для гарантованого досягнення мети, критеріїв і механізмів результативного розв'язання проблем, що виникають.